

*the weighty role of the church, Sunday school, parish and parents in fostering Christian values, but also offers practical ways of cooperation between parents and Sunday school for the formation of child's Christian values.*

**Keywords:** *Values, Christian values, Christian education, spiritual education, Sunday schools, Christian schools, primary school age, cooperation with parents.*

**Марко В. Ю.** - викладач кафедри методики викладання іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (м. Дрогобич, Україна)

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. В. Борисов*

УДК 37.037

## **ПОШУКИ ОПТИМАЛЬНОГО ЕНЕРГОАКУМУЛЮЮЧОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО УСТРОЮ В НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ СЕРГІЯ ПОДОЛИНСЬКОГО**

**Ю.Д. Марцинішин**

*В статті розглядається оригінальне бачення сталого розвитку суспільства через призму суспільно-політичного устрою українським вченим, мислителем та громадським діячем – Сергієм Андрійовичем Подолинським.*

**Ключові слова:** *праця, розподіл енергії, ентропія, енергетичний бюджет людства, суспільно-політичний устрій, сталий розвиток.*

В умовах наростаючої глобальної системної кризи (політичної, фінансової, фізико-економічної та наукової) перед світовою спільнотою постає нагальна потреба вирішити основні теоретико-методологічні проблеми концепції сталого розвитку, практичне втілення яких матиме результатом вихід із ситуації, що склалася.

Особливістю світоглядної та наукової спадщини Сергія Андрійовича Подолинського є те, що роботи українського мислителя містять ряд принципово нових інтерпретацій найважливіших аспектів суспільно-економічних та енергетичних процесів людства, які актуалізуються саме сьогодні. Зокрема, ще задовго до формування

основ сучасної теорії сталого розвитку, у 1880 р. С. Подолинський у статті «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» поставив питання про необхідність узгодження діяльності людини із законами природи. Так, вчений вказував, що центральною проблемою поступу людства є соціально-енергетичний чинник, а прогрес цивілізації є тісно пов'язаним із загальною кількістю енергії, що нагромаджується на земній поверхні і є в розпорядженні людства.

Спадковість та еволюція поглядів Подолинського чітко прослідковуються у фундаментальних роботах В. Вернадського [1], М. Руденка [2], П. Кузнецова, Б. Большакова та О. Кузнецова [3]. Вплив енергетичної концепції українського вченого XIX століття на формування сучасних науково-практичних конструкцій глобального сталого розвитку сьогодні вивчають такі вітчизняні дослідники, як Є. Борщук, В. Загорський [4], Л. Грановська [5], В. Лебедева, Д. Ковальчук [6].

Проте більшість дослідників, надаючи подальшого розвитку новаторським ідеям Подолинського посередництвом сучасного методологічного аранжування, як правило, ігнорують погляди вченого щодо оптимального енергоакумуючого суспільно-політичного устрою. Автори вважають, що подібна фрагментарність є неприпустимою, оскільки, по-перше, це позбавляє цілісності оригінальної концепції Подолинського; по-друге, зважаючи на те, що всі ідеї нашого співвітчизника витримали випробування часом, сучасникам необхідно прислуховуватися до дійсно пророцьких міркувань Сергія Андрійовича.

В 1880 р. С. А. Подолинський публікує роботу «Праця людини і її відношення до розподілу енергії», яка вважається найбільшим досягненням вченого. Її варіанти протягом 1880-1883 рр. було надруковано у двох французьких, двох німецьких і одному італійському періодичних виданнях [7, 92]. Кожен варіант статті мав свої особливості. Наприклад, перша публікація цієї роботи Подолинського фіксується у російському журналі «Слово» (Санкт-Петербург, 1880 р.) [8, 200]. Вона складається з XII послідовних та пов'язаних між собою розділів. У французькому журналі «LarevueSocialiste» (серпень 1880 р.) ця стаття була опублікована під назвою «Соціалізм і єдність фізичних сил» [9, 200] та являла собою скорочений варіант російського видання. Проте тут роздуми Подолинського не закінчувалися висновками, а

продовжувалися пошуками з природно-наукової точки зору такого способу виробництва, який би найбільш ефективно сприяв накопиченню енергії для задоволення всіх потреб людства.

На час написання цієї праці Подолинський вже мав за плечима достатній досвід суспільно-політичної діяльності: український вчений був активним учасником соціалістичного руху як на території Російської імперії, так і на просторах Європи. Деяке розчарування в існуючих методах боротьби за краще життя людства наштовхнуло Подолинського на пошуки інших способів досягнення соціалізму. Сергій Андрійович, як енциклопедично освічена людина європейського світогляду, шукав доказів неминучості соціалізму через синтез природознавчих та суспільствознавчих наукових студій.

За допомогою поєднання найновітніших теорій (враховуючи хронологію життя мислителя) та результатів природничих досліджень Подолинський першим у світовій науці сконструював масштабну систему енергетичної природно-економічної взаємодії, що відбувається у Всесвіті. Вчений фактично описав розподіл енергії, дослідив циркуляцію енергетичних потоків в космічному просторі, в тому числі й на поверхні Землі як однієї із планет Сонячної системи.

Аналізуючи висунуту на перший план в термодинаміці проблему ентропії, Сергій Андрійович стверджував цілком протилежну другому закону тезу: «Кількість сонячної енергії, що перетворюється на земній поверхні на енергію більш перетворювану, безсумнівно, *поступово збільшується*» [10, 227]. Основним способом досягнення пакетування та приросту енергії, – стверджує дослідник, – є праця людини та свійських тварин.

«Праця» в оригінальній концепції дослідника «є одним із численних видів прояву загальної світової енергії» [10, 204]. Вона є умовою збереження енергії, по-перше, в розумінні перетворення нових кількостей сонячної енергії в більш перетворювану форму, по-друге, в силу збереження від розсіювання, неминучого без втручання праці, певної кількості перетворюваної енергії, що вже існує на земній поверхні.

С. Подолинський подає й конкретне визначення поняття: «праця є таке споживання механічної і психічної роботи, нагромадженої в організмі, що має результатом збільшення кількості перетворюваної енергії на земній поверхні» [10, 229].

Згідно з новаторською концепцією Сергія Подолинського, в людському суспільстві енергоакумулююча діяльність праці набуває виключного значення та має всесвітньо-історичні масштаби. Саме наслідком праці стало виникнення культури, техніки та цивілізації.

В останньому розділі розвідки «Соціалізм і єдність фізичних сил» - «Єдність сили і народне господарство» Подолинський поширює енергодинамічний підхід взаємодії людини та природи на аналіз ефективності форм господарсько-економічного виробництва – ефективності з точки зору оптимізації процесу акумуляції сонячної енергії людством [11].

Так, автор розглядає всесвітню історію як послідовність ступенів оволодіння людством сонячною енергією та внутрішньою теплотою Землі. Зокрема, його увага сконцентрована на рівнях, способах та формах користування енергією крізь призму виробничої діяльності людини, яка своєю працею здатна трансформувати, утримувати сонячну енергію на земній поверхні та змусити її діяти довше, ніж це відбувалося б без втручання людської праці.

Примітивна культура праці, притаманна первісному суспільному ладу, згідно з концепцією Подолинського, не може бути зарахована до числа способів нагромадження енергії. Збиральництво, полювання та рибальство первісної людини, яке базувалося на задоволенні однієї потреби – харчування, по суті, було розтратою, утилізацією сил та дарів природи, що акумулювались раніше рослинами та тваринами у формі простого особистого відтворення. Отож, на початковому етапі передісторії людська життєдіяльність зводилася лише до розсіювання в «астральний простір» енергії, яка не пов'язувалася на земній поверхні жодними формами віддачі, що були б відчутними для суспільного прогресу [12, 308].

Певний поступ, у порівнянні з первісним суспільством, становлять соціально-виробничі відносини рабовласницького ладу. Але якщо розглянути кількість енергії, що марно розсіювалася або розкрадалася, то виявляється, що прогрес цей доволі умовний. Адже постійні війни, які були характерною ознакою стародавнього світу, зумовлювали стабільний відхід від продуктивної праці найбільш активної частини населення, більше того, багато потенційних робітників помирали на полях бою. Рабовласницька система виключала із процесу акумуляції енергії сили непрацюючих – паразитичних верств

суспільств, до яких Сергій Подолинський відносив численні когорти наглядців та власників невільників [12, 308].

Новий рівень розвитку людського суспільства – феодально-кріпосне суспільство, хоча й позначений деякими якісними зрушеннями (наприклад, кріпаки володіли земельними наділами та могли прирощувати світовий запас енергії введенням сільського господарства), проте, зважаючи на ряд деструктивних чинників (панщина, умови праці простолюдина, численна верства некорисних елементів суспільства тощо), продуктивність праці в цей час не досягала й половини рівня сучасника автора.

В оцінці українського мислителя, капіталістична форма господарювання завдяки поділу праці та введення машинного виробництва здійснила якісний ривок у нагромадженні енергії. Проте прогрес продуктивності сільськогосподарської та промислової праці завдячує не буржуазним економічним відносинам, а скоріше є результатом акумуляції праці минулих поколінь та кооперації форм трудової діяльності сучасних виробників. Якщо енергозберігаючі заслуги капіталізму як системи сумнівні, то його недоліки, в плані марного розсіювання енергії, не викликають заперечень та перекреслюють всі досягнення буржуазного суспільства. Доказом цієї тези Подолинський вважає системні скорочення робітників через постійні кризи, яке, фактично, прирікає їх на голодну смерть – тобто капіталізм є нічим іншим як розкраданням енергії та стоїть в одному асоціативному ряді з війнами, рабством та епідемічними хворобами [12, 308].

Подолинський наводить влучне порівняння відношення між роботою та капіталом, з одного боку, та між людським організмом та машиною – з іншого. Так, машина ніколи не перетворюватиме працю в тепло, якщо її не увімкне чи запусить людина. Капітал, як продукт нагромадженої праці минулого, сам по собі ніколи не буде зростати – лише за посередництвом праці він здатний до нової акумуляції енергії [12, 309]. З цього випливає, що саме праця є основною дефініцією цінності (вартості) продукції, отож вона й має бути основним елементом майбутнього справедливого соціалістичного устрою.

С. Подолинський вважає, що найбільш вигідними для людства є ті господарсько-технологічні та виробничо-економічні форми, які мають результатом найбільшу акумуляцію енергії на землі. Таким

критеріям найліпше відповідає соціалізм, який здатний задовольнити всі потреби людства: «Він же дає найбільше шансів для тяглого поступу, що привів би поволі в цілім світі до гармонійного і мирного способу життя» [12, 309].

Серед переваг соціалістичного устрою Сергій Андрійович називає наступні:

по-перше, колективна праця, з точки зору кількості збереження енергії, є продуктивнішою, ніж індивідуальна;

по-друге, асоціація робітників забезпечуватиме гігієну та безпеку праці;

по-третє, здобутки колективної праці рівноправно розподілятимуться поміж робітниками;

по-четверте, робітники позбавляться статусу придатку машин. Якщо технічне вдосконалення при капіталізмі зумовлює скорочення робочих місць, то при соціалізмі лише зменшуватиме навантаження на людину та скорочуватиме її робочий день. Робітник у цьому випадку матиме більше вільного часу для відпочинку, освіти чи мистецтва. Говорячи мовою автора, машини в капіталістичному виробництві – «смертельне знаряддя в руках кількох привілейованих проти пролетарської більшості», але вони можуть стати «справжніми органами в соціалістичному організмі».

І останнє – соціалістичне суспільство буде позбавлене непродуктивних, хижацьких елементів [12, 309]. Все це в результаті стимулюватиме зростання виробництва та перехід на якісно новий рівень акумуляції енергії на земній поверхні.

Таким чином, в енергетичній концепції Сергія Андрійовича класифікація та зміна суспільно-політичних систем пов'язана, насамперед, зі зміною та розвитком форм господарювання та технологій, які зумовлюють збереження сонячної енергії. Фізико-економічний та філософський підхід до енергетики природи переростають у Подолинського в природно-історичну концепцію суспільної еволюції.

Потрібно зазначити, що вчений не тільки зупиняється на з'ясуванні впливу праці людини на розподіл енергетичних потоків Всесвіту, але і йде далі: він намагається визначити характерні риси соціально-енергетичних процесів протягом історичного існування людини.

Саме за допомогою категорії «праця» вчений простежує складний процес взаємодії суспільства і природи, який розглядає в конструктивному і оптимістичному контексті виживання і процвітання людства, здатного не тільки розсіювати, але й, головне, нагромаджувати сонячну енергію та збільшувати енергетичний бюджет на поверхні планети Земля.

### Література

1. Вернадський В.І. Вибрані праці. – К.: Наукова думка, 2005. – 301с.
2. Руденко М. Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії. – К.: Молодь, 1998. – 528с.
3. Кузнецов О.Л., Кузнецов П.Г., Большаков Б.Е. Система природа—общество—человек: Устойчивое развитие. — Государственный научный центр Российской Федерации ВНИИ геосистем; Международный университет природы, общества и человека «Дубна», 2000. — 403 с.
4. Борщук Є М., Загорський В. С. Енергетична парадигма С. Подолинського в контексті концепції стійкого розвитку // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8-10 квіт.2009 р., м. Київ. - К.: КНЕУ, 2009. – С. 471-478.
5. Грановська Л. М. Історія еволюції економічного аспекту взаємодії суспільства і природи від фізіократів до сталого розвитку // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8-10 квіт.2009 р., м. Київ. - К.: КНЕУ, 2009. – С.479-485.
6. Лебедева В. К., Ковальчук Д. К. Критерії сталого розвитку в контексті концепції С. Подолинського // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8-10 квіт.2009 р., м. Київ. - К.: КНЕУ, 2009. – С.508-511.
7. Корнійчук Л. Я. Сергій Подолинський — засновник української школи фізичної економії // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8-10 квіт.2009 р., м. Київ. — К.: КНЕУ, 2009. – С.90-96.
8. Подолинский С. Трудь человека и его отношение к распределению энергии, Слово (С.-Петербургъ), 1880, 4/5, С.135-211 // Сергій Подолинський (1850-1891). Вибрані твори. Упорядкування матеріалів та бібліографії Романа Сербина. – Монреаль, Друковано-Impression-Printed Universitedu Quebeca Montreal. Bibliotheque nationale du Quebec,1990. - 208 с.
9. Podolinski S., Lesocialismeetl'unitedesforcesphysiques, Larevue Socialiste (Lyon) 1880, №8 (20 juin), pp. 353-365 // Сергій Подолинський (1850-1891). Вибрані твори. Упорядкування матеріалів та бібліографії Романа Сербина. – Монреаль, Друковано-Impression-Printed Universitedu Quebeca Montreal. Bibliotheque nationale du Quebec,1990. - 208 с.

10. «Праця людини і її відношення до розподілу енергії»// Подолинський С.А. Вибрані твори / [Упорядк., передмова і прим. Корнійчук Л.Я.]; Київський національний економічний університет. – К.: КНЕУ, 2000. – 203-283с.
11. Попов В.Г. К гелиогерменевтикесоциально-философских взглядов с. А. Подолинского[Електронний ресурс] // Журнал доступний з: [http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc\\_Gum/Niz/2002\\_1/popov.htm](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Niz/2002_1/popov.htm)
12. Людська праця і єдність сили // Подолинський С.А. Вибрані твори/ [Упорядк., передмова і прим. Корнійчук Л.Я.]; Київський національний економічний університет. – К.: КНЕУ, 2000. – 284-310

*В статье рассматривается оригинальное видение устойчивого развития общества через призму общественно-политического уклада украинским ученым, мыслителем и общественным деятелем - Сергеем Андреевичем Подолинским.*

**Ключевые слова:** *труд, распределение энергии, энтропия, энергетический бюджет человечества, общественно-политический уклад, устойчивое развитие.*

*The author of the article examines original vision of steady development of a society of a Ukrainian scientist, thinker and publicman Sergey Andreevich Podolyns'ky, who characterized it through the prism of social and political order.*

**Keywords:** *labour, distribution of energy, entropy, power budget of humanity, social and political order, steady development.*

**Марцинішин Ю. Д.** – здобувач кафедри архівознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.